

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Man och orm : en bildframställning på en grupp gotländska spännen från
sen vendeltid

Nerman, Birger

Fornvännen 191-194

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1955_191

Ingår i: samla.raa.se

låter vidare ett e avlösa ett i. Med hänsyn till att sistnämnda vokal säkert konstaterats på två olika stämplor, förefaller denna justering lekmannen överraskande. Såsom ett stöd för sin namntolkning hänvisar vidare katalogförfattarinnan till ett fynd av år 1951 från grävningarna i en militärbarack för legion X, under tiden 70—105 e. Kr. stationerad i Nijmegen.⁵ Det består i en fragmentarisk vinskopa som den närmast föregående och bärande stämpeln CMANSVANNI, förslagsvis tolkad som återgivande namnet C. MANSVETUS ANNIUS.

På min anmodan har förste bibliotekarien docent Erik Gren haft vänligheten granska författarinnans »Abklatschungen» av ifrågavarande holländska stämplor och finner läsningen av dem antaglig.

Gunnar Ekholm

⁵ Brev av den 22/12 1954.

MAN OCH ORM

EN BILDFRAMSTÄLLNING PÅ EN GRUPP GOTLÄNSKA SPÄNNEN FRÅN SEN VENDELTID

Under förarbeten för verket »Die Vendelzeit Gotlands»¹ upptäckte jag för ett antal år sedan, att på spännerna av typ Nerman, B., Gravfynden på Gotland under tiden 550—800 e. Kr. (= Antikvarisk Tidskrift för Sverige 22:4, 1919) fig. 18, den senaste av de former av djurhuvudformade spännerna, som jag där förde till Vendeltiden, en form som faller vid detta tidsskedes slut och övergången till vikingatiden (slutet av 700-talet och tiden omkring år 800), finns en egendomlig framställning av en mansfigur, kombinerad med en orm. För att andra forskare skola sättas i tillfälle att lämna bidrag till tydningen av denna egendomliga figurframställning, tar jag här upp denna till separat publicering.

På några exemplar av ifrågavarande ganska vanliga typ är framställningen tydlig. Det gäller fig. 1, ifrån okänd fyndort på ön (Statens Historiska Museum inv.-nr 7571:286, major S. Ulfsparrés år 1884 av museet

¹ Detta avses att bilda en fortsättning på de två hittills publicerade stora verken om Gotlands järnålder: *Almgren, O.* och *Nerman, B.*, Die ältere Eisenzeit Gotlands (= Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens monografier, nr 4, Stockholm 1914—1923) och *Nerman, B.*, Die Völkerwanderungszeit Gotlands (samma serie, nr 21, Stockholm 1935).

Fig. 1 a—d. Bronsspänne. Okänd fyndort, Gotland.
SHM inv. nr 7571:286. 1/1. — Bronze brooch. Find
locality unknown, Gotland.

förvärvade samling). Som ses förekomma ovanför långsidornas underkant två med denna parallella strierade åsar. Ovanför dessa befinner sig på högra sidan en mansfigur, sedd i profil. Öga, näsa, mun och haka äro tydliga. Den senare är nedtill något spetsig, varför möjligen skägg avses. Partiet ovanför ögat är oklart. Det är genom en skåra till större delen skilt från ansiktet, slutar platt upptill, är nästan jämbrett och baktill försett med tre flikar. Mannen bär ena armen upplyftad mot halsen, den andra sträcket nedåt och griper om höften. Benen äro små, men tydligt urskiljbara. Från bröstet utgår en orm ungefär vinkelrätt uppåt och böjer sin övre del framåt, så att ormens huvud befinner sig ovanför mannens. Ormhuvudet är sett uppifrån, men utgöres i verkligheten av två med nackarna mot

Fig. 2. Teckning av man och orms ä, fig. 1 d 2/1. — Drawing of the man and the snake in Fig. 1 d.

Fig. 3. Bronsspänne. Västerhejde socken, Gotland. SHM inv. nr 3427. 1/1. — Bronze brooch. Västerhejde parish, Gotland.

Fig. 4. Bronsspänne. Grymlings, Eksta socken, Gotland. SHM inv. nr 17343:1492. 1/1. — Bronze brooch. Grymlings, Eksta parish, Gotland.

varandra ställda i profil sedda sena stil III-djur med öga och mun, något som även framgår av att kroppen består av två sammanställda band. I fig. 2 återges en teckning i dubbel förstoring. På motsvarande ställe på spännets vänstra hälft ses en liknande bildframställning, men här är mansbilden alldeles upplöst, och, så vitt jag kunnat finna, är så fallet på alla exemplar av denna spännetyp.

Det måste anses klart, att framställningen icke uppkommit genom tillfälligheters spel. Visserligen är ormfiguren en fortsättning på tidigare åsar eller linjer, som gå ned från ögonen på de spänneformer, ur vilka typen utvecklats; jfr Gravfynden på Gotland under tiden 550—800 e. Kr. fig. 15—17. Men mansfiguren har inga förutsättningar i ornament på tidigare spänneformer.

Vad föreställer då motivet?

Man kunde tänka på något ämne ur den nordiska hjältesagan. Kanske Gunnar i ormgropen? Vill man ge sig in på spekulationer, kunde man framhålla, att nedanför benen på mannen befinna sig några parallella åsar — i detta fall strierade, i andra, t. ex. fig. 3, icke — det kunde avse harpan, vilken Sigurd, som bekant, slog med fötterna i ormgropen.

Men jag skulle vara minst lika benägen att i framställningen se ett kristet motiv. Ormen var ju även i den kristna mytologien en symbol för det onda. Kanske se vi här ondskan i form av en orm triumfera över människan eller möjligen över Kristus? För att det är fråga om ett kristet motiv kunde tala, att, som jag i uppsatsen »En kristen mission på Gotland vid tiden omkring år 800 e. Kr.» i *Fornvännen* 1941 sid. 30 ff. sökt visa, på Gotland i slutet av 700-talet en kristen mission satt in ifrån Väst-Europa, snarast det karolingiska riket, en mission som varat under en stor del av 800-talet och som kanske är en föregångare till missionen i Birka. På en sådan mission tyda drag i gravskicket, liksom inom föremålsvärlden. Bl. a. har jag hänvisat till bildframställningar av kristet slag, adoranter och just på spännen av vår typ, på den övre kortsidans stolpar, en madonnaframställning (*Fornvännen* 1941 sid. 35 fig. 7).

Mansframställningarna på vår spännetyp bli snart otydligare, t. ex. fig. 3, ett spänne från okänd plats i Västerhejde socken (Statens Historiska Museum inv.-nr 3427), och så småningom blir mansfiguren liksom djurhuvudet alldeles förvanskat, t. ex. fig. 4, ett spänne från Grymlings i Eksta socken (Statens Historiska Museum inv.-nr 17343:1492).

Det skulle vara glädjande, om någon kunde ge en övertygande tydning av den här publicerade figurframställningen och kanske påvisa utländska förebilder till densamma.

Birger Nerman